

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

За результатами дослідження

Створення Національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу, що є складовою Національної програми інформатизації, передбачало, в свою чергу, формування зведених електронних каталогів відомчих і територіальних об'єднань бібліотек, баз даних (БД) ретроспективної національної бібліографії України, комплексу тематичних БД з реферативною, фактографічною, оглядово-аналітичною інформацією та забезпечення доступу до інформаційних ресурсів системи через Інтернет і входження українських бібліотек до глобальної мережі електронних бібліотек.

З травня по жовтень 2001 р. у рамках спільного проекту Міжнародного фонду "Відродження" та Міністерства культури і мистецтв України "Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек" (2001-2003 рр.), для реалізації якого були потрібні дані щодо сучасного стану інформатизації базових бібліотек, Національною парламентською бібліотекою України проводилося дослідження "Електронні інформаційні ресурси бібліотек України". Його метою стало вивчення інформаційних електронних продуктів великих державних та обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) системи Міністерства культури і мистецтв України; комплектування їхніх фондів документами на електронних носіях; кадрового складу підрозділів автоматизації та підрозділів, що забезпечують інформаційні послуги з використанням електронних ресурсів; комп'ютерного парку та периферійних технічних засобів; програмного забезпечення.

Методика дослідження передбачала вивчення широкого кола питань, пов'язаних із проблемами інформатизації бібліотек, згрупованих за шістьма основними розділами:

- Електронні бази даних
- Фонд електронних видань
- Кадровий склад та структура підрозділів автоматизації та підрозділів, що надають інформаційні послуги з використанням електронних ресурсів
- Комп'ютерний парк, комунікації
- Програмне забезпечення (ПЗ)
- Участь бібліотек у проектах автоматизації та додаткові питання.

За цим принципом побудовано виклад результатів дослідження у даному виданні. Відповіді на анкети надіслали 27 бібліотек: Кримська республіканська універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка Автономної Республіки Крим (РУНБ), ХДНБ, ОДНБ, 22 ОУНБ, Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва (ПБ м. Києва) та Севастопольська центральна міська бібліотека ім. Л. Толстого. З об'єктивних причин не брала участь у дослідженні Львівська ОУНБ.

ПІДРОЗДІЛИ АВТОМАТИЗАЦІЇ І ТАКІ, ЩО НАДАЮТЬ ІНФОРМАЦІЙНІ ПОСЛУГИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХНІЙ КАДРОВИЙ СКЛАД

Узагальнення даних дослідження засвідчило, що підрозділи автоматизації існують у структурі майже усіх базових бібліотек (крім Житомирської та Івано-Франківської ОУНБ, де робота з їхнього створення тільки розпочинається). У більшості ж бібліотек такі підрозділи функціонують вже певний час і пройшли шлях реорганізацій і змін (від секторів до відділів, груп, центрів). Серед перших, створили свої підрозділи автоматизації: Сумська ОУНБ (1986), Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького (далі – ОДНБ, 1988) та Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка (далі – ХДНБ, 1989). На початку 90-х років – Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Черкаська ОУНБ та ПБ м. Києва. В середині 90-х років створюються такі підрозділи у Кримській РУНБ, Вінницькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Харківській, Хмельницькій ОУНБ. Наприкінці 90-х – у Севастопольській ЦМБ ім. Л.Толстого, Чернівецькій та Чернігівській ОУНБ. Початок XXI століття – у Волинській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Тернопільській ОУНБ.

За своєю структурою підрозділи автоматизації бібліотек мають різну організацію та назви. Сектори автоматизації бібліотечних процесів (бібліотечних технологій) є у Закарпатській, Тернопільській, Черкаській ОУНБ; сектор автоматизації та механізації – у Вінницькій ОУНБ. Функціонують відділи: *автоматизації* – у Волинській, Донецькій, Запорізькій, Рівненській, Харківській, Чернігівській ОУНБ, ОДНБ, ХДНБ, Кримській РУНБ, ПБ м. Києва; *автоматизації бібліотечних процесів* – у Чернівецькій ОУНБ; *механізації та автоматизації* – у Полтавській ОУНБ та Севастопольській ЦМБ; *автоматизації та комп'ютеризації* – у Кіровоградській та Херсонській ОУНБ; *автоматизації та розвитку Інтернет* – у Хмельницькій ОУНБ; *комп'ютеризації* – у Дніпропетровській ОУНБ. Існують також Бібліотечно-інформаційний центр (Луганська ОУНБ) та Інженерна група (Миколаївська ОУНБ).

Кількість працюючих у таких підрозділах різна – від 1 (особливо це притаманне новоствореним відділам) до 9 чоловік (1-2 працівники – у Волинській, Закарпатській, Запорізькій, Чернігівській ОУНБ та Кримській РУНБ; до 5 – у Вінницькій, Дніпропетровській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській, Харківській, Хмельницькій ОУНБ, ПБ м. Києва та Севастопольській ЦМБ; від 6 до 9 – у Донецькій, Сумській, Херсонській, Чернівецькій ОУНБ, ОДНБ та ХДНБ).

За фахом працівники підрозділів автоматизації, здебільшого, – інженери, програмісти, електроніки та оператори переважно з вищою технічною та середньою спеціальною освітою, віком, як правило, – до 30 років.

Керівники цих структур, в основному, фахівці з вищою технічною освітою (16 чоловік); з вищою бібліотечною – 3, з іншою (в тому числі економічною або педагогічною) – 4 особи, 1 керівник має дві вищі освіти – економічну та технічну. Серед керівників більше половини (13) – жінки. За віком переважають фахівці до 40 років (20); 3 особи – від 41 до 50 років. Деякі керівники підрозділів автоматизації були їхніми організаторами і мають досить солідний стаж на цій посаді – 11 років (Рівненська ОУНБ), 7 років (Черкаська), 6 років (Миколаївська), по 5 років (Луганська,

Кіровоградська ОУНБ). Немає відомостей про керівників даних підрозділів трьох бібліотек (Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська ОУНБ), де тільки роботу з автоматизації тільки розпочато.

Отже можна зробити висновок, що серед персоналу підрозділів автоматизації переважають фахівці з вищою технічною освітою, віком до 30 років (керівники цих структур дещо старші – до 40 років). У штатах ОУНБ спостерігається розширення переліку посад за рахунок інженерів-електронників, програмістів та операторів. Рівень розвитку інформатизації бібліотек та якість і обсяги виконаних робіт здебільшого не залежать від часу створення підрозділів автоматизації й кількості співробітників підрозділів.

Інформаційні послуги з використанням електронних засобів надаються підрозділами автоматизації усіх великих бібліотек. У 18-ти з них (Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій ОУНБ, Кримській РУНБ, ОДНБ, ХДНБ, ПБ м. Києва та Севастопольській ЦМБ) таке обслуговування здійснюється також іншими функціональними підрозділами, серед яких, насамперед, слід виділити бібліографічні (інформаційно-бібліографічні, довідково-бібліографічні, наукової інформації та бібліографії) – в 12-ти; мистецького спрямування – в 4-х, галузеві – в 5-ти, а також краєзнавчі відділи та сектори – в 3 бібліотеках, інші (відділи літератури іноземними мовами, абонементів, періодики, МБА). Ці підрозділи забезпечують користувачів інформацією, надають доступ до баз даних (БД), поповнюють їх, ведуть статистичний облік тощо. Найбільше відділів, що надають такі послуги, у Дніпропетровській (10) та Черкаській ОУНБ (5).

У 10 закладах існують спеціально створені підрозділи. Серед них можна назвати Інтернет-центри (зали, класи) – у Вінницькій, Дніпропетровській, Рівненській, Черкаській ОУНБ; центри доступу та навчання роботи в Інтернеті (ІАТР) – у Донецькій, Кіровоградській ОУНБ та ОДНБ; центр електронних засобів інформації (ЦЕЗІ) – у Миколаївській ОУНБ; бібліотечно-інформаційний центр (БІЦ) – у Луганській ОУНБ; відділ документації Ради Європи – у Кримській РУНБ; Інфоцентр – у Херсонській ОУНБ. Штат у цих підрозділах, як правило, невеликий (по 1-2). Тільки в Інфоцентрі Херсонської ОУНБ – 7 працівників.

Матеріали дослідження дозволяють зробити висновок, що інформаційні послуги з використанням електронних ресурсів надаються як функціональними, так і спеціально створеними підрозділами, що здійснюють інформаційне забезпечення потреб користувачів, створюють та поповнюють власні БД, надають доступ до них та до ресурсів Інтернету, виконують комп'ютерний набір та друк одержаної інформації. Деякі центри проводять також навчання співробітників та користувачів роботи в Інтернеті.

КОМП'ЮТЕРНИЙ ПАРК, КОМУНІКАЦІЇ

При оцінці електронно-інформаційних ресурсів важливим показником потенціалу бібліотеки, який характеризує стан її інформатизації на момент опитування, є матеріально-технічне забезпечення.

За результатами вивчення встановлено загальну кількість комп'ютерів у бібліотеках – понад 500. Ця цифра постійно змінюється, завдяки систематичному

поповненню комп'ютерного парку. Кількість персональних комп'ютерів (ПК) в бібліотеках різна і коливається від 1-2 до 58. Так до 10 ПК мали 12 бібліотек: Івано-Франківська (1), Волинська (2), Закарпатська, Черкаська (по 4), Одеська (6), Хмельницька (7), Кримська РУНБ (8), Житомирська, Чернігівська (по 9), Сумська, Тернопільська ОУНБ та Севастопольська ЦМБ (по 10); до 20 ПК – 5 бібліотек: Харківська (14), Вінницька (15), Запорізька (17), Луганська, Полтавська (по 18); до 30 ПК – 3 бібліотеки: ПБ м. Києва, Рівненська ОУНБ (по 26), Миколаївська (29); до 40 ПК – Херсонська ОУНБ (34); до 50 ПК – 4 бібліотеки: Донецька (41), Дніпропетровська ОУНБ, ОДНБ (по 43), Кіровоградська (45); ХДНБ має 58 комп'ютерів (*кількісні показники машинного парку 27 бібліотек, що взяли участь в анкетуванні, див. у табл. 1*).

Треба зазначити, що машинний парк у бібліотеках відрізняється і за потужністю ПК, яка залишає бажати кращого: 40% цієї техніки – випуску середини 80-х років; її ресурс уже вичерпаний або підходить до кінця. А, наприклад, Дніпропетровська, Одеська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська ОУНБ та Севастопольська ЦМБ повністю, або майже повністю, обладнані комп'ютерами нового покоління. Нові комп'ютери в невеликій кількості є у Волинській та Черкаській ОУНБ. Машинний парк Миколаївської, Рівненської та Харківської ОУНБ приблизно наполовину складається з комп'ютерів нового покоління. У кількох бібліотек є досить багато малопотужних ПК, але у них і великий парк ПК нового покоління, оскільки вони взагалі мають велику кількість комп'ютерів. Серед них Донецька, Луганська ОУНБ, ОДНБ та ХДНБ. В скрутному становищі знаходяться Запорізька, Полтавська, Тернопільська ОУНБ та Кримська РУНБ, машинний парк яких майже повністю або повністю застарів. Івано-Франківська ОУНБ має всього один комп'ютер.

Щодо ж периферійного обладнання, то всі бібліотеки забезпечили себе принтерами, хоча їхня кількість же різна і коливається від 1 в Волинській та Івано-Франківській ОУНБ до 26-27 в Херсонській ОУНБ та ХДНБ відповідно. З усього парку пристроїв для друкування трохи більше половини складають матричні принтери, які можна повністю віднести до застарілих. Струменеві та лазерні – розподіляються приблизно порівну і складають у кожному закладі майже п'яту частину, лише до третини з них можна назвати сучасними. Копіювальні машини (ксерокси) мають всі бібліотеки, крім Житомирської та Хмельницької ОУНБ. Їхня кількість коливається від 1 до 6, в основному по 2-3 апарати. Техніка для сканування відсутня у Житомирі та Івано-Франківську. Інші бібліотеки мають в основному по одному сканеру, а ХДНБ – 6.

Автоматизовані робочі місця (АРМи) є у 23 бібліотеках, крім Закарпатської та Івано-Франківської ОУНБ. Найбільше АРМів зафіксовано в Кіровоградській ОУНБ та ХДНБ, 45 та 43 відповідно, близько 30 – у Дніпропетровській, Миколаївській, Херсонській, Рівненській ОУНБ. Більше всього АРМів діють у відділах обробки літератури, інформаційно-бібліографічних, комплектування, автоматизації. Результати анкетування не дали можливості з'ясувати кількість АРМів, призначених для користувачів бібліотек.

Таблиця 1

№№	Бібліотека	ПК	Локальна мережа	В т. ч. сервер	Принтер	Ксерокс	Сканер
1	Вінницька ОУНБ	15	+	-	9	1	2
2	Волинська ОУНБ	2	+	-	1	2	1
3	Дніпропетровська ОУНБ	43	+	4	15	5	1
4	Донецька ОУНБ	41	+	3	17	3	2
5	Житомирська ОУНБ	9	-	-	5	-	-
6	Закарпатська ОУНБ	4	+	1	4	2	1
7	Запорізька ОУНБ	17	-	-	6	2	1
8	Івано-Франківська ОУНБ	1	-	-	1	2	-
9	Кіровоградська ОУНБ	45	+	1	14	3	2
10	Луганська ОУНБ	18	+	1	7	3	1
11	Миколаївська ОУНБ	29	+	4	8	1	1
12	Одеська ОУНБ	6	+	1	2	2	1
13	Полтавська ОУНБ	18	+	1	17	2	1
14	Рівненська ОУНБ	26	+	2	15	1	1
15	Сумська ОУНБ	10	+	1	7	3	1
16	Тернопільська ОУНБ	10	+	2	5	1	1
17	Харківська ОУНБ	14	+	1	7	2	1
18	Херсонська ОУНБ	34	+	3	26	4	2
19	Хмельницька ОУНБ	7	+	1	5	-	1
20	Черкаська ОУНБ	4	-	-	12	1	1
21	Чернівецька ОУНБ	14	+	2	8	2	1
22	Чернігівська ОУНБ	9	+	1	3	3	2
23	Кримська РУНБ	8	+	1	10	2	1
24	ОДНБ	43	+	3	23	3	6
25	ХДНБ	58	+	1	27	2	1
26	ПБ м. Києва	26	+	-	7	5	1
27	Севастопольська ЦМБ	10	+	2	8	5	2

Аналіз стану організації локальних мереж показав, що 23 бібліотеки об'єднали частину свого машинного парку в локальні мережі, в які включено як комп'ютери лише одного відділу автоматизації (Волинська ОУНБ), так і всіх або майже всіх відділів (так, в Одеській ОУНБ об'єднано ПК всіх відділів, у Кіровоградській ОУНБ – всіх, крім бухгалтерії). Найбільша кількість підрозділів, що об'єднано в локальні мережі, – у ХДНБ – 12, Херсонській – 11, Дніпропетровській ОУНБ та ОДНБ – по 10, Донецькій та Миколаївській ОУНБ – по 9, Вінницькій, Хмельницькій та Чернігівській – по 7. У Кримській РУНБ та ПБ м. Києва мережа складається з ПК двох відділів (автоматизації та обробки, відділу автоматизації та довідково-бібліографічного відповідно). Інші бібліотеки створили локальні мережі на базі ПК 4-х відділів (Рівненська, Сумська, Тернопільська) та 5-ти відділів (Луганська, Полтавська, Харківська, Чернівецька ОУНБ та Севастопольська ЦМБ). Вивчення отриманих даних дозволяє зробити висновок, що найчастіше в локальні мережі об'єднано ПК відділів комплектування та обробки літератури, бібліографічних, підрозділів автоматизації,

краєзнавства та літератури іноземними мовами, а також секторів реєстрації читачів та статистики. На кінець дослідження локальні мережі були відсутні в Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській та Черкаській ОУНБ.

Отже, одержані дані дозволяють зробити висновок, що комп'ютерні парки та комунікації в бібліотеках значно різняться і вимагають розширення та оновлення. Тому практично всі заклади (70%), ставлять перед собою мету в найближчому майбутньому поповнити свої технічні ресурси і покращити те, що є: 47% респондентів планують придбати ПК, 29% – оргтехніку, 24% – мережеве устаткування.

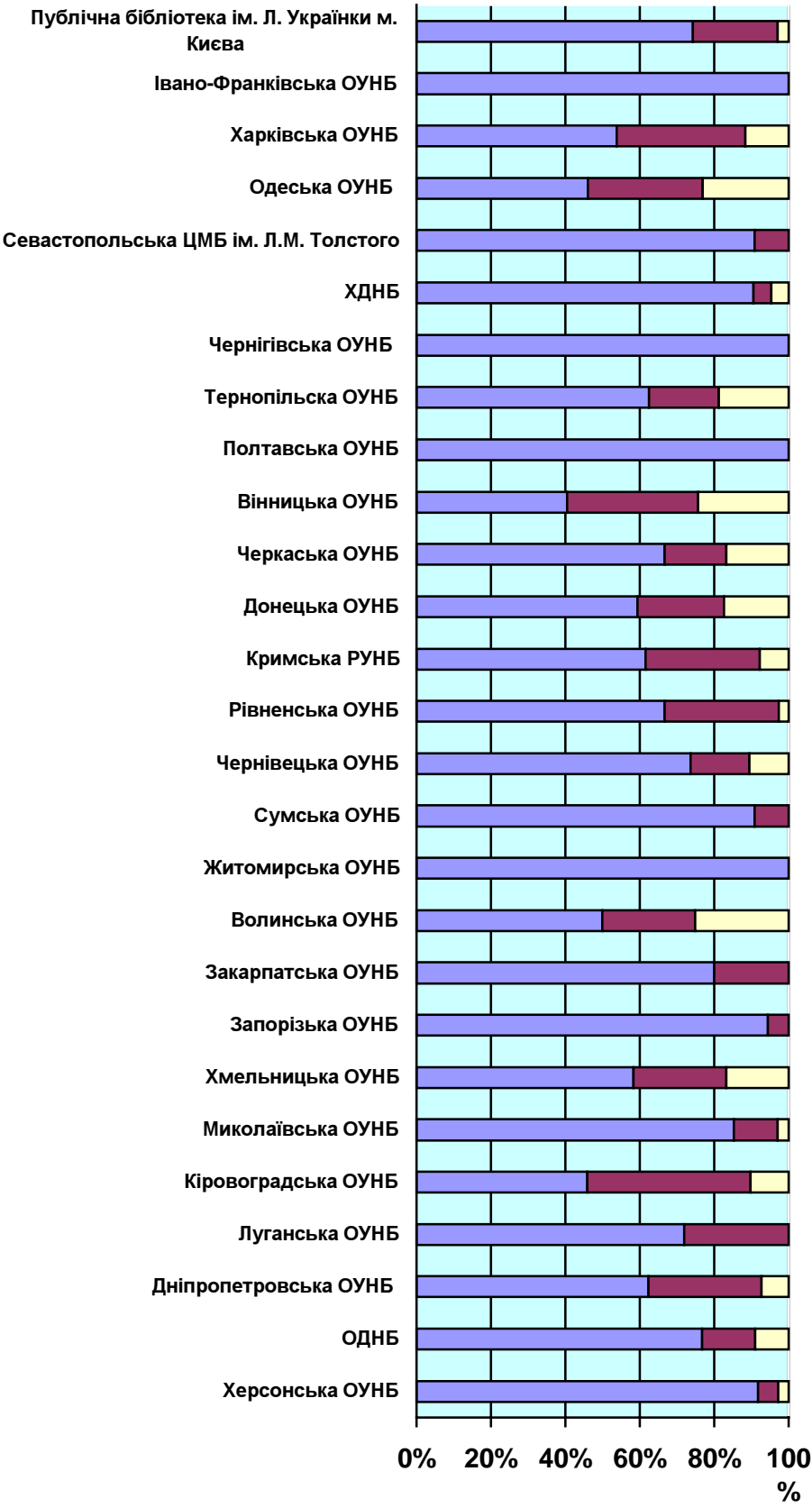
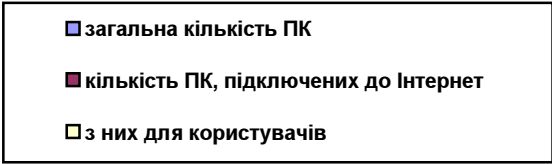
Сучасна бібліотека, яка має доступ до Інтернету, значно розширює кількість своїх інформаційних джерел і набуває більших можливостей для задоволення запитів користувачів.

За даними дослідження, не мали виходу в Інтернет 4 бібліотеки: Житомирська, Івано-Франківська, Чернігівська, Полтавська ОУНБ. Всі інші – користуються всесвітньою комп'ютерною мережею. Так, у 24 бібліотеках 170 комп'ютерів підключено до Інтернету, з них лише 67 – для користувачів (наприклад, Донецька – 12, Кіровоградська – 10 та Вінницька ОУНБ – 9). Надають у користування читачам усі або майже всі ПК, підключені до Інтернету, 8 ОУНБ та ХДНБ (див. діаграму “Комп'ютерний парк бібліотек і доступ до Інтернету”).

За видом підключення превалює виділений цілодобовий канал Інтернету (у 15 закладах), а також комутовані лінії (8), в тому числі офлайнним зв'язком забезпечено 3 бібліотеки, що дає їм можливість використовувати лише електронну пошту. З 23 бібліотек, котрі мають доступ до світової мережі, половина працюють над проблемою підвищення швидкості передачі даних.

За послуги Інтернету, в залежності від виду підключення та швидкості передачі даних, а також лояльності провайдера, бібліотеки сплачують від 600 до 21 000 гривень на рік. Від 500 до 660 грн./рік – Сумська, Тернопільська ОУНБ, Кримська РУНБ; 1 250-1 440 грн. – Вінницька, Херсонська ОУНБ; 2 400 грн. – Хмельницька ОУНБ; 4 600 грн. – Рівненська ОУНБ; від 6 000 до 7 200 грн. – Луганська, Чернівецька, Донецька ОУНБ, ОДНБ; 9 000 грн. – Дніпропетровська ОУНБ; 17 400-18 000 грн. – Миколаївська, Кіровоградська ОУНБ; 21 300 грн. – ПБ м. Києва. Севастопольська ЦМБ, провайдером якої є “Благодійний фонд користувачів комп'ютерною мережею Інтернет”, користується цими послугами безкоштовно.

10 бібліотек планують у перспективі збільшення швидкості передачі даних: Волинська ОУНБ – за рахунок виділеного каналу; Дніпропетровська – за рахунок зміни провайдера і типу зв'язку; Чернівецька – за рахунок переходу на цифровий канал; Рівненська – за рахунок нового обладнання; Тернопільська ОУНБ – за рахунок модернізації апаратури.

Сьогодні бібліотеки не повинні виступати пасивними користувачами чужої (готової) інформації, а мають бути активними постачальниками інформаційних ресурсів. Для цього кожна з них має створити власний веб-сервер та представити на ньому інформацію про те, якими ресурсами вона володіє і які надає послуги, має БД. Можливо, потрібно висвітлювати дослідження читацького попиту, ширше подавати оглядову інформацію з питань культури і мистецтва краю, повною мірою розкривати культурно-мистецькі заходи регіону.

За даними анкетування, 13 бібліотек мають веб-сайти. З них 6 розміщені на власному веб-сервері (Донецька, Дніпропетровська, Вінницька, Кіровоградська, Луганська ОУНБ та ПБ м. Києва), 4 – на веб-сервері провайдера (Тернопільська, Харківська, Чернівецька ОУНБ та ОДНБ), 1 (Миколаївська ОУНБ) – на веб-сервері мережі Інтернет. Рівненська ОУНБ розмістила свій веб-сайт і на власному веб-сервері, і за допомогою провайдера. В 4 бібліотеках веб-сайти тільки готуються. 11 ОУНБ представили інформацію про себе та свої ресурси на веб-сайтах інших організацій. Ряд бібліотечних сайтів носять скоріше рекламний характер, ніж містять повноцінну інформацію про ресурси.

Дійсно бібліотечним є, наприклад, сайт Кіровоградської ОУНБ, створений не для реклами, а для читача. Тут є онлайнвий каталог, гарна пошукова система, Електронний музей книги. За даними пошукового порталу “Топінг”, цей сайт входить до першої двадцятки найбільш популярних сайтів у розділі “Література і культура України”.

Цікаво представлено інформацію про регіон, культуру і мистецтво краю на сайті Вінницької ОУНБ. Тут же з’явилися перші електронні покажчики. Зручний, завдяки навігаційним маршрутам по районах області, системі відсилок до відділів самої бібліотеки, сайт Луганської ОУНБ. Заслужують на увагу, представлений на ньому щотижневий дайджест за публікаціями місцевої преси.

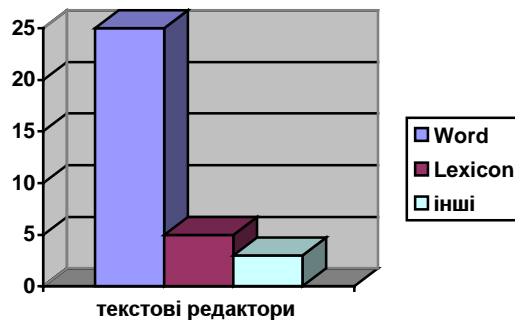
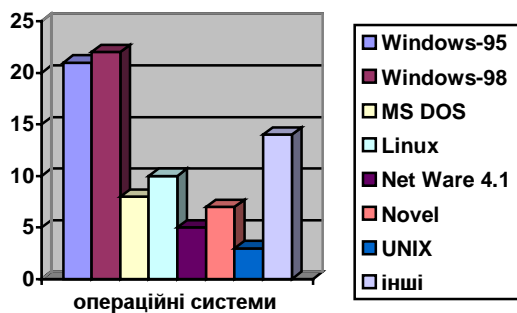
Становить інтерес “Календар знаменних і пам’ятних дат” на сайті Рівненської ОУНБ. Зараз фахівці бібліотеки працюють над повнотекстовою базою регіональної тематики, переведенням в електронну форму місцевих періодичних видань.

Сайт ПБ м. Києва інформаційно досить насичений, а його пошукова система дозволяє швидко перейти на сайти інших книгозбірень України та усього світу.

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (ПЗ)

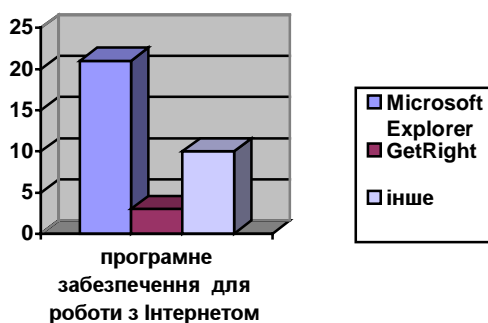
Вивчення показало, що в даний час існують певні розбіжності і в програмному забезпеченні, і в операційних системах, і у форматах, які використовують бібліотеки. Найпоширенішими операційними системами є різні версії Windows та MS DOS. Так, Windows-95 має 21 бібліотека, Windows-98 – 22, Windows-2000 – 5 та Windows-NT – 7. Крім того, бібліотеками використовуються Linux (10), Novel (8), UNIX (3).

Із текстових редакторів найпопулярнішим є Word (25 бібліотек). Lexicon використовують 5 бібліотек, “Твір” – 1 заклад. Серед інших були названі текстові редактори “Слово и дело” (Запорізька), Joe (Луганська), Star office (Одеська), Multi Edit (Харківська ОУНБ) (див. діаграми)

Вивчення табличних редакторів показало, що у своїй роботі Одеська ОУНБ використовує електронні таблиці Star office, Івано-Франківська ОУНБ взагалі не має такого ПЗ, а інші 25 бібліотек застосовують електронні таблиці Microsoft Exel.

Для роботи в Інтернеті майже всі бібліотеки, що до нього підключені (21), працюють з ПЗ Microsoft Explorer. Причому 11 з них мають тільки це ПЗ (Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Черкаська ОУНБ, Кримська РУНБ, ПБ м. Києва, Севастопольська ЦМБ); Одеська ОУНБ – тільки Netscape Navigator; Кіровоградська ОУНБ використовує ще й Get Right, а Херсонська, Чернівецька ОУНБ та ОДНБ вказали ще й інше ПЗ (див. діаграму). Взагалі ж 10 бібліотек застосовують таке ПЗ, як: Netscape Navigator, The Bat, Netscape Communicator та ін.

Зрозуміло, що бібліотеки мають на озброєнні не одну операційну систему, адже кожна зацікавлена придбати більш нові версії або й кардинально інші програмні продукти.

Крім програмних продуктів загального призначення бібліотеки користуються прикладними програмами. Так, 19 бібліотек мають спеціалізоване бібліотечне ПЗ. Найбільш вживаною (популярною) є система автоматизації бібліотек ІРБІС (9). Вінницька і Дніпропетровська ОУНБ придбали її за бюджетні кошти; Миколаївська, Сумська, Чернівецька – отримали від спонсорів; Кіровоградська, Хмельницька ОУНБ, Кримська РУНБ, ЦМБ м. Севастополя – в дар (очевидно, від розробників). У Дніпропетровській ОУНБ, крім цієї системи, є програмні продукти ISIS, що були придбані також за бюджетні кошти. ПБ м. Києва отримала від спонсорів програмне забезпечення ALEPH. 15 закладів, крім стандартного ПЗ, мають власні розробки або програми, створені спеціально для їхньої бібліотеки.

Серед вітчизняних розробників ПЗ для бібліотек можна назвати: КМП “МАК-КОМ” м. Херсон (їхні продукти мають Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська ОУНБ); “Техноконсалтинг” м. Київ (Миколаївська ОУНБ та ХДНБ); НВП “Ідея” (Донецька ОУНБ); ПП “ОАЗІС” (Рівненська); НВП “Армпроект” (Чернігівська). Треба відзначити, що власні розробки здійснили Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська і Хмельницька ОУНБ.

Найширший спектр послуг надало КМП “МАК-КОМ”. Воно розробило програмні комплекси для комплектування, оформлення передплати, обробки видань, створення електронних каталогів і картотек, БД; інформаційно-пошукові системи для каталогів і картотек; для бухгалтерії. Фірма “Техноконсалтинг” створила програми стосовно обліку користувачів та виготовлення пластикових читацьких квитків. НПО “Парма” виконало роботу з автоматизації процесів комплектування, передплати та реєстрації читачів; НВП “Армпроект” – з обліку літератури, організації електронного каталогу та каталогу періодичних видань; ПП “ОАЗІС” допомагає створити регіональний сервер. Власні програми обласних бібліотек в основному стосуються реєстрації користувачів, статистики, формування БД статей.

Потрібно зауважити, що не існує поки що ніякої організації, що могла би дати оцінку існуючому програмному забезпеченню та певні рекомендації щодо доцільності його придбання. Самостійний пошук кожною бібліотекою оптимального програмного забезпечення призвів до того, що на даний момент існує певна розбіжність і в операційних системах, і в програмному забезпеченні, і в комунікативних форматах. Вітчизняні бібліотеки використовують переважно програмне забезпечення зарубіжних розробників. В Україні цілеспрямовано розробкою спеціалізованого бібліотечного програмного забезпечення не займалася жодна організація чи фірма. Такий стан неприпустимий, адже Україні потрібні програмні продукти власного виробництва, які б враховували національну специфіку та вимоги українських бібліотек, а не були просто адаптовані до наших умов.

ЕЛЕКТРОННІ БАЗИ ДАНИХ

Ресурси, виробниками яких є безпосередньо бібліотеки, – це бази даних: бібліографічні (в тому числі електронні каталоги), фактографічні, повнотекстові, адресно-реквізитні тощо. За даними дослідження, електронні БД мають 23 бібліотеки: 20 ОУНБ, ХДНБ, ОДНБ, Кримська РУНБ. Не мають жодної бази Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська ОУНБ. Одна БД є у Житомирській (облік читачів), 3 – у Запорізькій ОУНБ (електронний каталог, “Методична служба”, “Видатні діячі краю”). Інші бібліотеки мають ширший набір БД. З 210 існуючих БД: 85 – бібліографічні (у 22 бібліотеках), 22 – реферативні, 43 – повнотекстові, 25 – фактографічні, 12 – аналітичні, 7 – гіпертекстові та 16 – інші. Реферативні бази даних наявні в 7 бібліотеках, з них найбільше (14) має Дніпропетровська ОУНБ. Загалом повнотекстові БД є у 14 закладах: 12 ОУНБ та 2 державних наукових (найбільше їх у Луганській – 6, Сумській ОУНБ – 5, ОДНБ – 9, ХДНБ – 6). Немає повнотекстових баз даних у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Одеській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській ОУНБ. Аналітичні і гіпертекстові бази даних (в основному по одній) мають до 10-ти

бібліотек, з них аналітичні – 9: Кримська РУНБ – 3, Севастопольська ЦМБ – 2 та по 1 у Дніпропетровська, Донецька Запорізька, Луганська, Одеська, Херсонська ОУНБ та ОДНБ.

Щодо розписаних бібліотеками БД отримані такі дані.

Кримська РУНБ представила 6 БД (IBIS, PАРИТЕТ, Крым, TURKI, Культура, ВІНІТІ). У бібліотеці відсутній самостійний доступ користувачів до перелічених БД, окремо організовано доступ до БД інших бібліотек та організацій (без допомоги Інтернету) та за допомогою Інтернету до своїх БД також відсутній.

Вінницька ОУНБ – 5 (Аналітика, Ретро, Ріц, ЦУКК, Електронний каталог, Опису статей). Доступ користувачів до БД повністю відсутній.

Дніпропетровська ОУНБ – 38. Читачі мають можливість користуватися електронними каталогами, СКС періодики, краєзнавства. Нема доступу до БД інших організацій та за допомогою Інтернету до своїх БД.

У Донецькій ОУНБ – 8. Читачі користуються електронним каталогом, мають окремо організований доступ (без допомоги Інтернету) до БД інших організацій (РЖ ВІНІТІ), працювати з власними БД бібліотеки за допомогою Інтернету.

Кіровоградська ОУНБ – 10, зокрема для користувачів: Книги, Періодика, Мистецтво, Краєзнавство, Відео, Ноти, CD-ROM (іноземна література, жіноча тематика). Є доступ до БД інших організацій та власних – через Інтернет.

Луганська ОУНБ – 3 (Нові надходження, Огляд місцевої періодики, Передплата). Читачі не мають ніякого доступу до БД.

Миколаївська ОУНБ – 23. Читачі можуть користуватися всіма, мають доступ до БД інших організацій, але доступ до власних БД за допомогою Інтернету в бібліотеці не надають.

Одеська ОУНБ – 3 (Каталог нових надходжень, Краєзнавство, Методична діяльність). Читачі мають доступ до перших двох БД, не мають доступу до БД інших організацій та не надають доступу до власних БД за допомогою Інтернет.

Полтавська ОУНБ – 3 (Електронний каталог, Краєзнавчий каталог, ЕСКС). Користувачі не мають ніякого доступу до БД.

Рівненська ОУНБ – 6 (Електронний каталог, ЕСКС, Ліга "Закон", Законодавство, РЖ з економіки, Всесвітні періодичні видання ЕВССО). Доступ до БД інших організацій та до власних БД через Інтернет відсутній.

Сумська ОУНБ – 12. Читачі не мають доступу до БД.

Тернопільська ОУНБ – 3 фактографічні (без назв). Читачі мають тільки доступ до Електронного каталогу бібліотеки за допомогою Інтернет.

Херсонська ОУНБ – 5 (Електронний каталог, Краєзнавство, Ноти, Бібліотекознавство та бібліографознавство, Херсонщина). Читачі не мають ніякого доступу до БД.

Хмельницька ОУНБ – 3 (Електронний каталог, Періодика, Зведений каталог періодичних видань). Читачі мають доступ тільки до Електронного каталогу.

Черкаська ОУНБ – 7 (Книжковий фонд, Картотека статей. Грамзаписи, Ноти, Періодика, Персоналії Черкащини, Читачі). Читачі мають самостійний доступ до БД бібліотеки, БД інших організацій та до власних БД бібліотеки через Інтернет.

Чернівецька ОУНБ – 3 (Генеральний каталог, Періодика, Буковина). Читачі мають можливість користуватися БД самостійно, але не мають окремо організованого доступу (без допомоги Інтернет) до БД інших організацій та до своїх БД через Інтернет.

Чернігівська ОУНБ – 1 (Електронний каталог). Читачі не мають ніякого доступу до цієї БД.

ОДНБ – 10 (Одесские СМИ, Украинские СМИ, Российские СМИ, Адресно-справочные базы: СНГ, Украина, Одесса; Старая Одесса, Выдающиеся личности, Общества, Экология). Читачі мають можливість самостійно користуватися ними. Іншого доступу немає.

ХДНБ – 4 (Електронний каталог, На допомогу Радам, Офіційні документи України, Слобожанщина: персоналії). Користувачі мають доступ лише до БД "Офіційні док. України". Іншого доступу немає.

Загальний обсяг БД, створених бібліотеками, – понад 2,5 млн. записів, з них електронні каталоги складають понад 1,2 млн. записів. Обсяг БД різних бібліотек коливається від 1 500 записів у Чернігівській до 395 549 записів в Черкаській ОУНБ.

Запити правової тематики посідають одне з чільних місць серед читацьких пріоритетів. У ході дослідження вивчався рівень інформаційного забезпечення цього питання. Виявилось, що БД з права мають 16 великих бібліотек (12 ОУНБ, ХДНБ, ОДНБ, Кримська РУНБ, ПБ м. Києва). У ХДНБ та Рівненська ОДНБ, де є дві бази даних: "Ліга Закон" і "Право", констатується підвищений попит користувачів на кожен з них. Вивчення питання щодо переваг у виборі кожної з цих БД показало, що вони приваблюють зручністю у користуванні, оперативністю, повнотою наданої інформації, ціною. Інші бази даних з права мають: Дніпропетровська ОУНБ – "Право 1995-1999"; Донецька – "Закон "; Миколаївська, Харківська – "Законодавство України" тощо.

Не мають жодної бази даних з права Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Одеська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська ОУНБ та Севастопольська ЦМБ.

Вивчення лінгвістичного забезпечення показало, що для формування бібліографічних записів у БД в основному використовується ББК (22 бібліотеки) та предметний рубрикатор (10), УДК застосовується значно рідше (4). Причому в 11 бібліотеках (Волинська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька ОУНБ, ХДНБ та Севастопольська ЦМБ) використовують тільки ББК. Предметний рубрикатор і ББК – у 6 бібліотеках (Вінницькій, Донецькій, Луганській, Одеській, Черкаській, Чернівецькій ОУНБ); у Кіровоградській ОУНБ ще й ТБК для книг, виданих до 1987 року. Чернігівська ОУНБ працює з ББК і ТБК. Кримська РУНБ користується предметним рубрикатором і УДК, ПБ м. Києва – ББК і УДК. У Рівненській ОУНБ та ОДНБ застосовують ББК, УДК і предметний рубрикатор.

Для формування записів БД бібліотеки використовують різні MARC-формати: USMARC – Дніпропетровська, Сумська ОУНБ (разом з програмними продуктами ISIS), ПБ м. Києва; UNIMARC – Кіровоградська, Одеська, Черкаська ОУНБ, ОДНБ і Севастопольська ЦМБ; обидва ці формати має Чернівецька ОУНБ; формат MARC вказала Рівненська ОУНБ; сумісний з MARC – Миколаївська ОУНБ. Формат DBF застосовує Луганська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька ОУНБ (разом з форматом mdb), Кримська РУНБ (разом з програмними продуктами CDS ISIS), Донецька ОУНБ (разом з SQL). Запорізька ОУНБ використовує два формати – SQL і XML. Щодо конвертації в інші формати, то 6 бібліотек не мають такої можливості. Формати, які застосовують 16 інших бібліотек, можна конвертувати в інші формати, в основному сімейства MARC.

В 11 великих бібліотеках читачі мають можливість самостійно користуватися наявними в цих установах БД. Електронними каталогами – у Вінницькій (18 315 записів), Кіровоградській (80 000), Донецькій (50 566), Миколаївській (19 560), Рівненській (33 000), Хмельницькій (15 000), Черкаській (240 000), Чернівецькій (90 000), Одеській ОУНБ (без обсягів), в ХДНБ (100 000), ОДНБ (3 500).

Тільки 3 бібліотеки (Донецька, Кіровоградська, Миколаївська ОУНБ) мають окремо організований доступ (без допомоги Інтернету) до баз даних інших бібліотек та організацій. Донецька ОУНБ має БД на CD “Журнали” (EBSCO). Миколаївська ОУНБ використовує БД на різних носіях: “Финансовая газета” електронний архів за 1994-2000 рр. на CD (Редакція Міжнародного щотижневика “Финансовая газета” та російської фірми Інформаційні системи і технології); “Право и экономика” електронна газета на дискетах (ООО “Юстицинформ”); “ЮСИС- ПРАКТИК” нормативні акти Російської Федерації, судова та арбітражна практика 1924-1999 рр. на CD (Юридичне інформаційне агентство “INFRALEX”); Виробники товарів та послуг по СНД на CD (ООО “Інформсистема”, розробник НПП “Модуль”); Програма “Регістр” регіональні виробники товарів, послуг та країн СНД на жорсткому диску (Фірма “Аква 5” ТОО “Кварт”). Кіровоградська ОУНБ має законодавчу БД “Закон”.

Надають можливість працювати з власними БД за допомогою Інтернету 5 бібліотек: Донецька та Тернопільська ОУНБ – з електронним каталогом, Кіровоградська – з бібліографічними БД (Книги, Періодика, Мистецтво, Краєзнавство, Відео, Ноти, CD ROM, Іноземної літератури, Жіночої тематики), Черкаська ОУНБ та ПБ м. Києва не вказали конкретні назви БД.

Аналіз одержаних матеріалів показав, що більшість бібліотек мають різні види БД, в тому числі електронні каталоги. Для формування записів у них використовуються різні комунікативні формати та лінгвістичне забезпечення. Це призводить до неможливості взаємного використання електронних ресурсів різними бібліотеками та іншими установами. Для об'єднання ресурсів потрібні цілеспрямовані і скоординовані зусилля, спрямовані на удосконалення правил каталогізації з метою досягнення взаєморозуміння між бібліотеками-партнерами. Потребує вирішення питання значних витрат на конвертування записів із формату каталогізації однієї бібліотеки через комунікативний формат у формат каталогізації іншої бібліотеки. Не менш важливою є розробка проблеми предметизації для українських бібліотек. Розв'язання вищезазначених питань надасть бібліотекам можливість розповсюджувати власні БД і користуватися накопиченою інформацією інших бібліотек, вести зведені каталоги на різних рівнях, уніфікувати доступ користувачів до інформаційних ресурсів і т. ін.

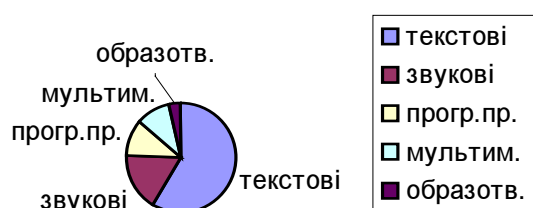
ФОНД ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ

Електронні видання наявні у фондах 21 наукової та обласних бібліотек. Представлені вони як електронними аналогами друкованих видань (75%), так і самостійними електронними виданнями (25%). Кількість їх у бібліотеках дуже різна і коливається від одного видання в Черкаській та Одеській до 3145 видань у Рівненській ОУНБ. Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Харківська, Чернігівська ОУНБ та Публічна бібліотека м. Києва взагалі не мають таких видань. Найбільша їх кількість (понад 3000) – у Рівненській ОУНБ, до 1000 електронних видань представлено у фондах

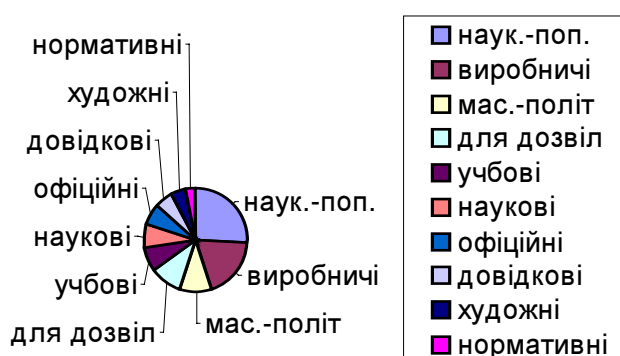
– Херсонської ОУНБ, ХДНБ, понад 300 – у Донецькій та Луганській ОУНБ; понад 200 – у Миколаївській ОУНБ, до 200 – у Вінницькій, Запорізькій, Тернопільській, Хмельницькій ОУНБ та ОДНБ; до 100 видань мають Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська, Чернівецька ОУНБ, Кримська РУНБ та Севастопольська ЦМБ; до 10 видань у Одеській, Сумській та Черкаській ОУНБ.

Склад фонду електронних видань аналізувався за видами і типами. Але, на жаль, достовірного аналізу зробити неможливо через недоліки в заповненні анкет і головне через відсутність єдиного підходу до обліку електронних видань в бібліотеках країни. Дані, які дозволяють відслідковувати розподіл електронних видань, подані Луганською, Сумською, Херсонською, Хмельницькою, Черкаською ОУНБ, ОДНБ та Севастопольською ЦМБ. За даними Волинської ОУНБ та ХДНБ неможливо встановити загальну кількість електронних видань. В Донецькій ОУНБ облік електронних видань за видами і типами не ведеться. Однак одержані дані все ж дають можливість виявити деякі тенденції у формуванні фонду електронних видань в бібліотеках України. Насамперед можна зробити висновок, що за видами переважають текстові видання (понад 50% від загальної кількості ЕВ), в значно меншій кількості представлені звукові (понад 15%), мультимедійні видання та програмні продукти (по 10%), образотворчі (до 5%). За типами електронних видань можна виділити науково-популярні (більше чверті від загальної кількості), майже п'яту частину складають виробничі видання, майже десяту – дозвільні та масово-політичні, учбові, наукові та офіційні видання складають понад 5% (кожний).

Електронні видання за видами

Електронні видання за типами

Але це загальна картина, а в кожній окремій бібліотеці такий розподіл дуже різниться – одні віддають перевагу науково-популярним виданням, інші виробничо-практичним чи масово-політичним. *Це наводить на думку, що комплектування електронними виданнями носить хаотичний (випадковий) характер. Лише в тих бібліотеках, де фонд таких видань досить великий, він і представлений усіма видами і типами видань. Всі або майже всі види електронних видань представлені у фондах ХДНБ, Луганської, Миколаївської, Рівненської та Херсонської ОУНБ.*

Основна маса електронних видань розміщена на CD-ROMах та DVD-дисках. Загальна кількість їх в бібліотеках становить понад 2,2 тис. дисків. Ця цифра досить приблизна, адже декілька бібліотек зазначили їхню наявність, не вказуючи обсягів. Не мають електронних видань на цих носіях 6 бібліотек (Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Харківська, Чернігівська ОУНБ та Публічна бібліотека м. Києва). В інших бібліотеках їхня кількість коливається від 1 видання в Одеській та Черкаській

ОУНБ до 484 – у ХДНБ. За змістом це – електронні журнали, додатки до книг та періодичних видань, проект "Пушкинская библиотека".

До речі, щодо пристроїв зберігання даних на оптичних носіях, 20 бібліотек вказали, що їхні комп'ютери обладнані пристроями для читання CD-ROMів. В 9 з них (Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Рівненській, Чернівецькій ОУНБ, ОДНБ та ХДНБ) є по 1-2 комп'ютери, обладнаних пристроями (CD-RW), які дають можливість не тільки читати, а й багаторазово записувати диски. За анкетами інших бібліотек не можна зробити висновків про наявність або відсутність такої техніки.

УЧАСТЬ БІБЛІОТЕК В ПРОЕКТАХ З ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Повільне проведення роботи з інформатизації бібліотек пов'язане перш за все з відсутністю фінансування. І все таки директори багатьох бібліотек в умовах фінансової кризи і постійного недофінансування бібліотечних установ проявляють неабияку наполегливість і знаходять кошти для проведення робіт з інформатизації. Так з початку 90-х років 24 бібліотеки розробляли певні проекти з інформатизації. Таких проектів не розробляли Житомирська, Одеська та Тернопільська ОУНБ. Тематика і масштаби цих проектів досить різноманітні – від створення або автоматизації одного відділу до програми інформатизації всієї бібліотеки або навіть регіону. Проекти, що розроблялись бібліотеками, можна поділити на певні тематичні комплекси. Серед перших, за часом початку розробки, можна назвати проекти з автоматизації бібліотек. Це насамперед: Генеральний проект "Створення автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи державних бібліотек" (1992-95 рр., базова бібліотека – Херсонська ОУНБ), "Автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів" (1990-2000, Дніпропетровська ОУНБ; 1994-95, Харківська ОУНБ), "Програма автоматизації" (1993-2001, Донецька ОУНБ), "Відкрита книга" /Автоматизована система обслуговування читачів / (1997, Івано-Франківська ОУНБ), "Підтримка автоматизації" (1997-98, Публічна бібліотека м. Києва), "Створення локальної комп'ютерної мережі бібліотеки" (1996, Миколаївська ОУНБ). Програмному забезпеченню присвячені проекти: "Впровадження в практику роботи бібліотеки програмних комплексів херсонського підприємства "МАК-КОМ" (1996-97, Миколаївська ОУНБ), "Організація корпоративної мережі користувачів "Алеф" (1999-2000, Публічна бібліотека м. Києва). Значна кількість бібліотек брала участь у розробці проекту "Створення мережі бібліотек, пов'язаних електронною поштою" (1997-98, Волинська, Запорізька, Рівненська, Сумська, Чернігівська ОУНБ). Велика кількість проектів присвячена Інтернету: "Розширення доступу до Інтернет" (1997, Донецька ОУНБ), "Впровадження використання можливостей мережі Інтернет в практику роботи ЦЕЗІ" (1997-98, Миколаївська ОУНБ), "Сприяння розвитку Інтернет в Україні" (1999, Чернігівська ОУНБ), "Створення Інтернет-місця читача публічних бібліотек" (1999, Рівненська ОУНБ). "Центр Інтернет" (1998-99, Харківська ОУНБ; 2001-2002, ХДНБ), "Розвиток центру Ітернет" (2001-2002, Харківська ОУНБ). Один з останніх масштабних проектів 2001-2002 років "Інтернет для читачів публічних бібліотек", у розробці якого взяли участь Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська ОУНБ. Останнім часом актуальним напрямком стало створення Веб-серверів, регіональних інформаційних центрів. Ця тема прозвучала у проектах: "Створення регіонального Веб-серверу" (2001,

Миколаївська, Рівненська ОУНБ), “Бібліотечний сервер в Інтернет – відкритий центр з інформаційного краєзнавства (2000-2002, Луганська ОУНБ), “Створення регіонального центру Поділля на базі Хмельницької ОУНБ” (2000, Хмельницька ОУНБ), “Єдина автоматизована інформаційна мережа Харківської області” (2001- 2003, Харківська ОУНБ). Проблему інформатизації бібліотек та регіонів в цілому намагались вирішити бібліотеки в наступних проектах: “Програма інформатизації закладів культури Кіровоградської області”, “Програма інформатизації бібліотечних процесів ЦБС для дорослих м. Севастополя” (2000, ЦМБ м. Севастополя), “Програма інформатизації ОУНБ” (2000-2002, Хмельницька; 2001-2005, Чернівецька ОУНБ). Створенню спеціалізованих відділів у бібліотеках присвячені проекти: “Створення бібліотечного Центру електронних засобів інформації (ЦЕЗІ)” (1997-98, Миколаївська ОУНБ), “ІАТР” (2000-2001, Донецька ОУНБ), “Бібліотечний центр Ради Європи в Криму” (2001, Кримська РУНБ). Питання каталогізації та створення електронних каталогів розроблялись в проектах: “Створення електронного каталогу” (2000-2001, Чернігівська ОУНБ), “Зведений каталог періодичних видань бібліотек м. Харкова” (2001, ХДНБ). Не був затверджений проект Кримської РУНБ “Створення корпоративної каталогізаційної мережі міста Сімферополя”. Робота з цінними та рідкісними виданнями висвітлена в проектах наукових бібліотек: “Рідкісні видання та рукописи як національне надбання України” (1998-99, ОДНБ), “Мікрокопіювання рідкісних та цінних документів – шлях до інтенсифікації їх використання” (2001, ХДНБ). Досить значна частина розроблених проектів стосувалась інформації та різних аспектів бібліотечного будівництва: “Інформація на користь суспільству” (1996, Сумська ОУНБ), “Доступ до БД “Закони України” (1994, Донецька ОУНБ), ”EBSCO” (1999-2001, Донецька ОУНБ), “Екологічний резонанс” (2001, Рівненська ОУНБ), “Універсальна бібліотека” (1998, Запорізька ОУНБ), “Бібліотека без стін” (1996, Донецька ОУНБ; Публічна бібліотека м. Києва), “Від традиційної бібліотеки до інформаційного центру” (2001, Публічна бібліотека м. Києва), “Відкрита бібліотека між Сходом і Заходом” (1994, Донецька ОУНБ), “Мережа партнерства” (2001, Запорізька ОУНБ), “Відродження кримськотатарської бібліотеки” (2000-2001, Кримська РУНБ),

Фінансування цих проектів дуже часто було комбінованим і відбувалось як шляхом залучення бюджетних коштів так і спонсорської допомоги. Але потрібно сказати, що все ж таки більша частина проектів розроблялась з метою отримання гранту.

З 1992 року 22 бібліотеки хоч раз одержували гранти на розроблені ними проекти. Серед них є такі, що за 10 років отримали по кілька грантів, а Житомирська, Луганська ОУНБ та Севастопольська ЦМБ – жодного. Серед організацій, що надавали гранти, в основному представлені фонди “Відродження” (20 бібліотекам) та “Євразія”(1 бібліотека), Рада міжнародних досліджень та обмінів (IREX) (3-м бібліотекам), різні відділи Посольства США (5-ти бібліотекам), Інститут Відкрите суспільство (2-м бібліотекам), Українська бібліотечна асоціація (2-м бібліотекам) та інші організації. В результаті одержаних грантів було придбано техніку, програмне забезпечення або отримано кошти на їх закупівлю; створено електронну пошту в бібліотеках; здійснено підключення до Інтернет, оплачені послуги провайдерів; одержано допомогу у створенні веб-серверів, оцифрування мікрокопій

Коли були отримані заповнені анкети і проходило узагальнення цих матеріалів, стало відомо, що 16 бібліотек, які брали участь у дослідженні (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська,

Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська ОУНБ, Кримська РУНБ, Публічна бібліотека ім. Л.Українки м. Києва), стали переможцями конкурсу проектів “Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)”, що проводився посольством США в Україні. Відповідно до проектів бібліотеки отримують фінансування (до 24 тис. доларів кожна) на придбання техніки, програмного забезпечення, оплату послуг провайдера, навчання користувачів Інтернету. Буде також проведено навчання бібліотечних працівників щодо сучасних вимог до надання цієї нової послуги. Навчання здійснюватиме Центр безперервної бібліотечно-інформаційної освіти. Проект розрахований на два роки.

ДОДАТКОВІ ЗАПИТАННЯ

Останній блок запитань мав виявити, що планується зробити (або робиться) для поліпшення інформаційного обслуговування читачів засобами автоматизації, в тому числі, чи проводиться моніторинг потреб читачів з метою створення БД. Особливої уваги заслуговують відповіді на запитання щодо послуг від консультантів з інформаційних технологій, яких потребують фахівці бібліотек, та питань, які потребують термінового вирішення.

Так ось моніторинг потреб читачів з метою створення БД , проводять (або проводили) 14 бібліотек (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька ОУНБ та Кримська РУНБ). Полтавська ОУНБ планує провести такий моніторинг в 2002-2003 рр.

Всі базові бібліотеки планують ряд заходів щодо поліпшення інформаційного обслуговування користувачів засобами автоматизації. Але, оскільки рівень інформатизації бібліотек різний, то й заходи ці також дуже різняться. Так Житомирська ОУНБ тільки планує створити відділ автоматизації. Найбільша ж кількість заходів стосується використання можливостей Інтернету. Але одні бібліотеки (Івано-Франківська, Сумська) тільки планують підключення до мережі Інтернет, або відкриття Інтернет центрів (Житомирська, Закарпатська, Хмельницька ОУНБ та Кримська РУНБ). Інші вже планують розширення доступу читачів до мережі Інтернет (Запорізька ОУНБ та ХДНБ), створення додаткових АРМів читача (Волинська, Миколаївська, Полтавська, Хмельницька ОУНБ та Севастопольська ЦМБ), та забезпечення доступу до електронних каталогів та власних БД через Інтернет (Кіровоградська, Херсонська, Чернігівська ОУНБ, ОДНБ та ХДНБ). Чернігівська ОУНБ планує зробити безкоштовний доступ до Інтернет. В Луганській ОУНБ вже зараз існує пільгове обслуговування читачів в мережі Інтернет, а планується створити на базі сектору ділової літератури Бізнес-центр з відкриттям Інтернет-класу. У Вінницькій ОУНБ завдяки проекту від IREX, студенти проходять безкоштовне навчання по пошуку інформації в мережі Інтернет, а далі самостійно і безкоштовно працюють 5 годин в Інтернет-залі.

Значна кількість планів стосується БД. Придбати, створити та розширити репертуар власних баз даних планують Черкаська, Волинська ОУНБ та ХДНБ. Тематичну БД створюватиме Івано-Франківська, повнотекстову БД – Донецька, повнотекстову БД краєзнавчого характеру Чернівецька ОУНБ, наповнюватиме існуючі БД інформацією з Інтернет Рівненська ОУНБ. Одеська ОУНБ планує створити електронний каталог періодичних видань та нових надходжень, ХДНБ зведений ЕК періодичних видань, Запорізька ОУНБ ЕК краєзнавчої літератури, а Івано-Франківська

перевести довідковий апарат на електронну версію. Луганська ОУНБ планує ввести користування БД на електронних носіях.

Досить великого значення надається створенню веб-сайтів Запорізькою, Тернопільською, Хмельницькою ОУНБ та ХДНБ, веб-сторінки (або нової її версії) Волинською та Чернівецькою ОУНБ. На часі актуальним для своїх бібліотек вважають Миколаївська ОУНБ – завершення створення Миколаївського регіонального веб-серверу, Хмельницька – створення інформаційного порталу регіону, Тернопільська – регіонального інформаційного центру. Вже зараз Вінницька ОУНБ виставила на власному сайті всі останні видання краєзнавчого змісту в електронному вигляді та щотижня через електронну пошту проводить обмін інформацією з Облдержадміністрацією.

Планують перевести на електронні носії документи у Закарпатській ОУНБ та рідкісні видання у ОДНБ.

Нову техніку запланували придбати Житомирська, Черкаська і Чернівецька, а модернізувати – Миколаївська ОУНБ. Придбання або створення власних програмних продуктів хвилює Закарпатську та Волинську ОУНБ.

Для проведення цих запланованих заходів фахівці бібліотек потребують допомоги від консультантів з інформаційних технологій. Адже лише у Вінницької ОУНБ існує угода з місцевими фірмами, які безкоштовно надають такі консультації. Кіровоградська, Тернопільська, Черкаська ОУНБ та Севастопольська ЦМБ не відповіли на це запитання. В цілому ж тематику консультацій можна умовно поділити на кілька блоків. До першого потрібно віднести, в першу чергу, питання пов'язані з програмним забезпеченням. Якщо бібліотеки, що тільки розпочинають автоматизацію (Житомирська, Закарпатська ОУНБ), потребують рекомендацій з приводу придбання оптимального програмного забезпечення, то більш досвідчені користувачі прагнуть консультацій із застосування та адаптування ПЗ та, а також створення програм для конкретних бібліотечних процесів, конвертаційних програм (Волинська, Миколаївська, Рівненська, Сумська ОУНБ). Значної допомоги потребують бібліотеки від веб-дизайнерів по створенню веб-сайтів та обслуговуванню веб-серверів (Дніпропетровська, Закарпатська, Харківська, Хмельницька ОУНБ та ХДНБ). Окремим блоком виступають питання з розробки предметного рубрикатора, створення та використання електронних баз даних (Волинська, Донецька, Полтавська ОУНБ та ОДНБ).

Окремим блоком розглядались питання (крім матеріальних), які на думку бібліотек потребують вирішення. Але їх вирішення все таки потребуватиме певних матеріальних затрат. Найбільш нагальними для бібліотек є кадрові питання, як то навчання та підвищення кваліфікації працівників, що працюють з новими інформаційними технологіями; проведення семінарів по обміну досвідом; створення команди творчих людей та формування нової моделі психології працівників бібліотеки. Не менш важливими є питання уніфікації форматів даних; упорядкування існуючих стандартів, правил та методик каталогізації; створення словника предметних рубрик та удосконалення спеціальних бібліотечних програмних засобів. Все це служитиме меті створення державної єдиної інформаційної мережі; взаємовикористанню національних електронних ресурсів та створенню умов електронної доставки документів. Не виникло запитань у фахівців Вінницької, Кіровоградської, Миколаївської, Чернігівської ОУНБ.

Проведення дослідження дозволило вперше одержати більш-менш цілісну картину стану інформатизації регіональних бібліотек України, визначити рівень

та потенціал кожної з базових бібліотек, побачити проблеми, які потребують вирішення, як на рівні кожної окремої бібліотеки, так і на рівні галузі та перспективи розвитку процесів інформатизації. Доцільно було б зробити таке вивчення моніторинговим та проводити його раз на кілька років з урахуванням доопрацювання методики вивчення.